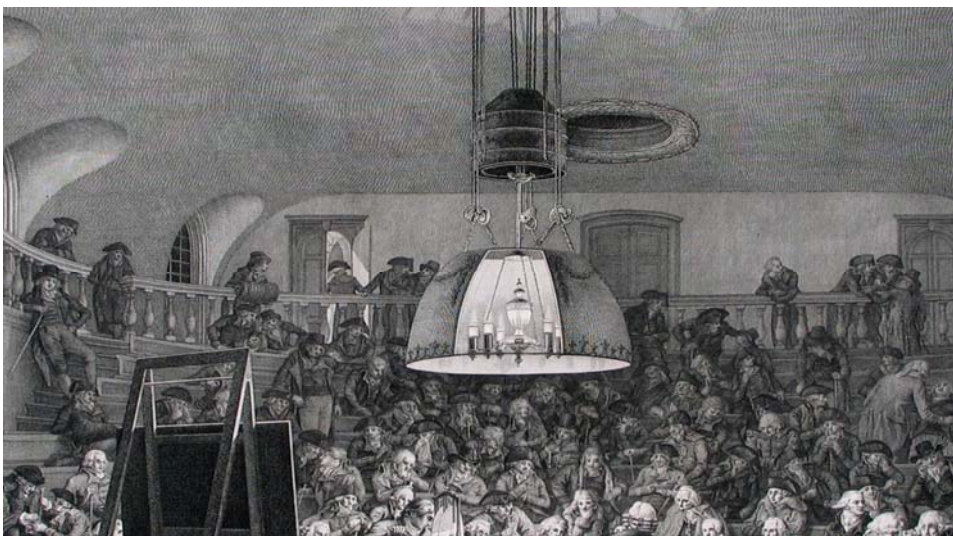

Nieuw licht op Reinwardt

Caspar Reinwardt, naamgever van de Reinwardt Academie voor museologie (1976), was een bewoner van meerdere werelden. Hij kwam uit het Duitse Rijnland, maar woonde en werkte het grootste deel van zijn leven in de Nederlanden, zowel hier als in Indië. En hij was een groot 18de eeuws generalistisch onderzoeker, maar verloor het initiatief in de hardere 19de eeuw, toen specialisten het voor het zeggen kregen. Wetenschap en bestuur, die Reinwardt zo mooi combineerde, werden gescheiden. Twee nieuwe publicaties over handel en wandel van Reinwardt werpen nieuw licht op zijn betekenis.

Caspar Georg Carl Reinwardt was een groot geleerde maar ook wel een tragische figuur. Zijn leven (1773-1854) omspannt een van de grootste culturele veranderingen in Europa. Het midden van de 18de eeuw was de tijd van de verlichting en de romantiek, in feite de staart van de renaissance in kunst, wetenschap en maatschappij. Burgerlijk initiatief en emancipatie staken de kop op. Los van academie, hof of kerk was het de gewone burgerman die in huiskamer en 'genootschap' de wereld onderzocht: in de natuur, de wetenschap, de economie en niet te vergeten als koloniaal avontuur. Maar een eeuw later was dit Eldorado voor amateurs alweer over. Na de Franse revolutie en een reeks bloedige politieke experimenten overal ter wereld vestigden zich nieuwe territoriale grootmachten, nu op wetenschappelijk-rationele leest geschoeid. Niet de gewone man of dilettante generalist, maar de academische specialist stond centraal.

Zaal der Physika, gebouw Felix Meritis, Amsterdam. Reinier Vinkeles, 1794.

Van apothekassist tot hoogleraar

Zo moet de 14-jarige Reinwardt in 1787 vol goede moed uit Lüttringhausen nabij Düsseldorf naar Amsterdam zijn getrokken. Zijn vader was juist overleden, zijn broer werkte in een scheikundig fabriekje annex apotheek in de drie na grootste stad ter wereld. Het kersverse Teylers Museum in Haarlem was het nieuwe symbool van zelfbewust burgerinitiatief in wetenschap en kunst, op de voet gevolgd door het Amsterdamse genootschap 'Gelukkig door verdiensten' (en niet door je afkomst: *felix meritis*). Er was grote behoefte aan praktische mensen die prangende problemen konden oplossen op het gebied van gezondheid, natuurlijke grondstoffen, industrie, handel en nijverheid. Chemie was toen wat ICT nu is: een nieuwe tak van sport met ongekende mogelijkheden voor innovatie en commercieel en maatschappelijk gewin. Dat was de smeltkroes waarin de jonge Caspar zich begaf, zonder opleiding maar nieuwsgierig en uiterst praktisch. Grieks en Latijn deed hij er in de avonduren zelf bij. Hij werd actief in allerlei genootschappen en moet een naam voor zichzelf gemaakt hebben, want dertien jaar later al, in 1800, wordt hij in Harderwijk hoogleraar chemie, natuurlijke historie en plantkunde.

Praktische vakken

De vakken die hij doceerde waren praktijkgericht en experimenteel: observeren, conserveren, mengen, drogen, combineren, verklaren, toepassen. Naast onderwijs deed Reinwardt veel advieswerk in provinciale commissies voor de verbetering van de landbouw en de gezondheidszorg. Zijn nuttige bijdragen vielen op, want toen Lodewijk Napoleon in 1805 zijn nieuwe koninkrijk organiseerde stelde hij Reinwardt aan als directeur van de koninklijke hortus en dierentuin, achter zijn Haarlemse paleis, en van 's rijks natuurhistorisch museum in het paleis op de Dam. Ook maakte hij hem hoogleraar in Amsterdam. Een mooie kans om een sleutelrol te gaan spelen in een nieuw bestel, op het grensvlak tussen wetenschap en bestuur. Zou hij niet de gedroomde nationale leidsman kunnen zijn, die zijn kennis van nuttige flora, fauna en delfstoffen ten dienste stelde van een nationale wederopleving?

Een Hollandse Von Humbolt

Die natie was na het vertrek van de Fransoos echter opmerkelijk veranderd. De Oost was tijdens de Franse periode door de Engelsen geannexeerd. Onder gouverneur Sir John Raffles werd de basis voor een echt koloniaal systeem gelegd. Willem I vroeg Reinwardt in 1817 de natuur op Java in kaart te brengen en de economische exploitatie op nieuwe leest te schoeien, ten dienste van 's lands voorspoed. Daarbij moest hij ook de gezondheidszorg reorganiseren én een nationale Indische natuurhistorische verzameling aanleggen. Dat laatste deed Reinwardt door in Buitenzorg (Bogor), in de heuvels achter Batavia, 's lands plantentuin te organiseren, en ook zelf in de archipel op geografische ontdekkingsreis te gaan. Hij droomde ervan, volgens biograaf Weber, de laaglandse Alexander von Humboldt te worden. De aantekeningen en schetsen die hij op zijn reizen maakte hoopte hij later in boekvorm uit te geven. Daarmee zou hij wereld beroemd worden en zijn leven verder als *gentleman of leisure* kunnen slijten.

Staatsman of wetenschapper?

Maar toen hij na zeven jaar terug in Nederland kwam zat er behalve een weduwe uit de mogelijk schatrijke koloniale familie Van IJsseldijk die hij nog uit Batavia kende, niemand op een 18de-eeuwse gentleman-geleerde te wachten. Hij werd als wetenschapper wel geroemd, maar de kolonies bleken een economisch zwart gat te zijn als je die niet met harde hand afperste. Laat de inlanders het vooral zelf uitzoeken, en room eerst af wat nodig is om je kosten te dekken plus verzeker je van een flinke winst: ziedaar het later zo gehate "cultuurstelsel". De nationale flora en fauna werden voortaan in een Rijksherbarium en Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie verzameld, dat gerund werd door vakspecialisten, met heel eigen netwerken. Ene Temminck, een vermaard vogelaar, was de eerste. Reinwardt werd weer hoogleraar in al zijn oude vakken, nu in Leiden, aan het Rapenburg waar hij ook woonde, in het huidige Sieboldhuis. Dat liet hem volgens eigen zeggen echter geen tijd voor het uitgeven van zijn aantekeningen. En zijn voormalige assistent op Java verkocht de plantenspecimina en -tekeningen van Reinwardts reizen achter zijn rug om aan Willem I, tevens in ruil voor een eigen Leidse leerstoel 'Javaanse botanie'. Dit soort mannen mogen wat minder bescheiden dan Reinwardt zijn geweest – ze begrepen zeker hun tijd beter dan hij. Reinwardt was een gedreven generalist en idealist, maar bleef een 18de-eeuwer. Na zijn dood in 1854 raakte hij snel in de vergetelheid. Zijn naam leefde nog even voort in zijn stiefdochter's tweede zoon, Caspar Georg Carel baron Collot d'Escury, maar die overleed jong en kinderloos. En de plaquette die de Duitse ambassade in Jakarta vorig jaar in Bogor te zijner ere oprichtte draagt, o ironie, het portret van zijn rivaal Temminck.

Voormalige plantentuin in Bogor (Buitenzorg) op Java, met een plaquette uit 2011 voor Reinwardt dat echter het portret van Temminck draagt. Foto: Flickr

Reinwardt en de Academie

Toen na negen jaar voorbereiding op 8 september 1976 de gemeentelijke HBO-opleiding “museummedewerker” in Leiden van start ging, kreeg die de naam Reinwardt Academie. Volgens de eerste directeur P.H. Pott belichaamde de *self made* Reinwardt, grondlegger van de Leidse rijkmusea, immers de ideale museoloog, die met brede belangstelling systematisch verzamelt en documenteert, en daarnaast anderen “door rustige aanwijzingen” adviseert en hun onderzoek faciliteert. Een mooi toeval: van de vier straten in Nederland die de naam Reinwardt dragen, ligt er een op 68 meter afstand van de Dapperstraat 315 in Amsterdam, waar de Academie sinds 1992 gevestigd is.

Caspar G. C. Reinwardt, gravure R. Vinkeles naar buste van M.J. Van Bree, collectie UvA (scheikunde), bron: Wikimedia Commons.

Recente bronnen:

A. Weber, [Hybrid Ambitions: Science, Governance, and Empire in the Career of Caspar G.C. Reinwardt \(1773-1854\)](#), Dissertatie Leiden 2011;

T.W. van Heiningen, [The Correspondence of Caspar Georg Carl Reinwardt \(1773-1854\), Part One: 1802-1819](#), Den Haag 2011;

Eerder: “Levensberigt”, [Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1854, 87-94](#); H. Beeftink e.a., *10 jaar Reinwardt: een balans*, Leiden 1986;